

§ 233. Τὸ διεθνὲς Δίκαιον
ἀπὸ τῆς ἐμφανείας τοῦ Χριστιανισμοῦ
μέχρι τῆς Μεταρρυθμίσεως.

Novus nascitur ordo, ἐπιφωνεῖ ὁ ποιητὴς τοῦ αἰῶνος τοῦ Αὐγούστου ἐπὶ τῇ θέᾳ τῆς καταπαύσεως τῶν ἐμφυλίων πολέμων καὶ τῆς πρὸς καιρὸν κλείσεως τοῦ ναοῦ τοῦ Ἰανοῦ. Κατὰ μείζονα λόγον δικαιούται νὰ ἐπιφωνήσῃ τοῦτο ὁ παρατηρητὴς τῆς ἐξελίξεως τῶν ἀνθρωπίνων γεγονότων ἐπὶ τῇ ἱστορικῇ ἐμφανείᾳ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τὸ δίκαιον τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων κατὰ πρῶτον κατανοεῖται ἐν τῇ ιδέᾳ τῆς ἐνότητος τοῦ Θεοῦ ἀποκαλύπτεται ἡ ἐνότης τῆς ἀνθρωπότητος. Ἄνδρα αἱμάτων βδελύσσεται ὁ νέος κύριος τῆς ἱστορίας. Ἄλλὰ παρὰ τὰ περὶ ἰσότητος καὶ δικαιοσύνης παγκόσμια τοῦ Χριστιανισμοῦ δόγματα ἐλάχιστον συντελεῖ οὗτος εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ διεθνoῦς δικαίου. Ἀπὸ τῆς καταλύσεως τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἀπὸ τῆς πρὸς Μεσημβρίαν μεταναστεύσεως τῶν γερμανικῶν φύλων μέχρι τῆς Μεταρρυθμίσεως ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας ἀγρίου ἀνταγωνισμοῦ ἡ Εὐρώπη παρέχει τὸ φοβερῶτατον τῶν θεαμάτων. Πάντα τὰ νέα πολιτικά συστήματα, εἰ καὶ ὑπὸ τὴν αἰγίδα καὶ τὴν εὐλογίαν τῆς Ἐκκλησίας διατελοῦντα, συνέστησαν ὑπὸ τῆς βίας τοῦ ἰσχυροτέρου· αὐτὴ ἡ χριστιανικὴ ἐκκλησία πλέον ἢ ἅπαξ ἐστρατεύσατο ὑπὲρ κοσμικῶν ἐξ ὀλοκλήρου συμφερόντων. Ὁ προνομιοῦχος ἀνὴρ τῆς ἰσχύος εἶνε ὁ προνομιοῦχος τῆς ἐκκλησίας, ὃν ζητεῖ νὰ προστατεύσῃ καὶ νὰ ἐπιβάλῃ *per fas et nefas*. Τοιαύτη εἶνε ἡ ἱστορικὴ αὐτῆς φυσιογνωμία. Σπανίως ἱεράρχης θέλει διαμαρτυρηθῆ κατὰ βιαιπραγίας κοσμικοῦ ἡγεμόνος, ἐκτὸς ὅταν πράττῃ τοῦτο ἕνεκα προσωπικῶν συμφερόντων, ὡς ἔπραξεν ἀπὸ ἱεροῦ ζήλου ἐν τοῖς ἡρωικοῖς χρόνοις τοῦ Χριστιανισμοῦ ὁ ἱερός ἐπίσκοπος Μεδιολάνων καθ' ἡγεμόνος τοῦ Βυζαντίου. Ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία, καθ' ὅσον εὐρύνεται ὁ κύκλος τῆς ἐνεργείας αὐτῆς, ἐν τῇ μακρᾷ καὶ δυσπότμῳ ἐκείνῃ βαρβαρότητι, καθίσταται στρατευομένη (*ecclesia militans*)· τὰ μεγάλα αὐτῆς σχέδια ἐκτελεῖ διὰ τῆς πολιτικῆς τοῦ πυρός καὶ τοῦ σιδήρου καὶ οὐχὶ διὰ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς διδασκαλίας. Ὑπὸ τοιοῦτο καθεστῶς οὐδεμία ὑφίσταται πράγματι ἀνεγνωρισμένη ἀρχὴ δικαίου, οὐδεμία δὲ μεταξὺ τῶν πολιτῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων ἀλληλεγγύη.

Ἡ ἀνθρωπίνη συνείδησις πλέον ἢ ἅπαξ βεβαίως ἐφρικίασεν ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τῶν κακουργημάτων, ἃ διεπράξαντο οἱ ἰσχυροὶ κατακτηταὶ τῶν αἰώνων ἐκείνων, οἱ Βάνδαλοι καὶ οἱ Γότθοι, οἱ Οὔννοι καὶ οἱ Σαρακηνοί. Ὁ τυφὼν τῆς ἐρημώσεως διήλθε πλέον ἢ ἅπαξ ἐπὶ πόλεων, τέως ἀκμαζουσῶν καὶ τὸν πολιτισμὸν περιθαλπουσῶν. Ἐν ἡμέραις ἤδη ἀρχομένης ἡμερώσεως, τὸν δωδέκατον αἰῶνα, Γερμανὸς αὐτοκράτωρ καταστρέφει πρόρριζα τὰ ἀκμάζοντα Μεδιόλανα καὶ σπείρει τὴν φρίκην ἐπὶ τοῦ τόπου, ἐφ' οὗ ὑψοῦτο ἄλλοτε ἢ ὑπερήφανος πόλις. Ἀλλ' ἡ φρίκη αὕτη οὐδὲν σημαίνει πρὸ τῶν τετελεσμένων γεγονότων. Τοιαῦτα ἐγκλήματα ἐξαγιάζει ἀμέσως, πρὸς ἐγκοσμίους ἀποβλέπουσα σκοπούς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἡ ἐκκλησία.

Εἶνε ἀληθές, ὅτι ὁ πάπας, ὡς τοποτηρητῆς τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, διεκδικεῖ τὸ ἀξίωμα τοῦ διαιτητοῦ τῶν συγκρούσεων μεταξὺ τῶν πολιτειῶν καὶ ἐπιτυγχάνει αὐτό. Ἀλλὰ κατὰ ποῖον δίκαιον κρίνει; κατὰ τὸ θεῖον, τὸ ἀνθρώπινον; κατὰ τὸ δίκαιον τῶν συμφερόντων τῆς ἐκκλησίας, ρεπούσης κατὰ τὰ ἀρχαῖα ρωμαϊκὰ πρότυπα πρὸς τὴν κατάκτησιν τῆς οἰκουμένης. Ἐν γένει συντελεῖ μᾶλλον εἰς τὴν ἐξαψιν τῶν παθῶν μεταξὺ τῶν πολιτειῶν ἢ εἰς τὴν κατεύνασιν.

Τὸ δίκαιον καὶ τὸ συμφέρον τοῦ ἰσχυροτέρου εἶνε καθ' ὅλον τὸν μέσον αἰῶνα ὁ κανὼν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν πολιτειῶν. Πᾶσα ἡ πολιτικὴ τοῦ διεθνοῦς δικαίου συνοψίζεται ἐν τοῖς πολυθρυλήτοις παραγγέλμασι τοῦ Νικολάου Μακιαβέλλη, τοῦ Παύλου Σάρπη, τῶν Ἰησουιτῶν, ὧν θετικὴ καὶ ὑπερφυῆς ἐμφάνεια ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν χρόνων ἐκείνων κατέστη σὺν τοσαύταις ἄλλαις ἢ φυσιογνωμίᾳ Καίσαρος τοῦ Βοργία. Ἡ χρῆσις πάντων τῶν μέσων, τῶν καὶ ὑπὸ τῆς κοινοτέρας ἠθικῆς καταδικαζομένων, ἦσαν ἐπιτετραμμένα μὲν ἐν ταῖς ἰδιωτικαῖς καὶ δημοσίαις σχέσεσι τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐπιβεβλημένα ἐν ταῖς διεθνεσί τῶν πολιτειῶν. Ἐν τῷ κοινωνικῷ ἐκείνῳ στοβίλῳ, ἀφ' οὗ ἐξῆλθον τὰ ἐθνικὰ καὶ πολιτικὰ συστήματα τῆς νεωτέρας ἱστορίας, παρεδιάσθησαν τὰ στοιχειωδέστατα τῶν δογμάτων τοῦ δικαίου.

Τοιαύτη εἶνε ἡ εἰκὼν τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινωνίας ἀπὸ τῆς καταλύσεως τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους μέχρι τοῦ δεκάτου ἕκτου αἰῶνος. Ἀλλ' ἡ ἀπ' αἰώνων γενομένη ζύμωσις καὶ ἐργασία ἐπήνεγκε νέαν τροπὴν εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα. Ὑπὸ εὐρυτέρου καταληφθέν φιλοσοφικοῦ πνεύματος ἐπεζήτησε θρησκευτικὴν χειραφέτησιν διὰ μεγάλων ἀνακαινι-

στῶν. Ἐν Βορματία, ἐν Αὐγούστη ἐξεδηλώθησαν αἱ πρῶται πράξεις τοῦ παγκοσμίου δράματος τῆς ἐλευθερίας, ὃ περ ἀπὸ τοῦ θρησκευτικοῦ κόσμου κατῆλθε μετὰ τινὰ χρόνον εἰς τὸν πολιτικόν.

§ 224. Τὸ διεθνὲς Δίκαιον ἀπὸ τῆς Μεταρρυθμίσεως.

Ἡ διὰ τοῦ Λουθήρου ἰδίᾳ ἐν Γερμανίᾳ ἐπιτευχθεῖσα θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις προὔκλεσε καθολικὴν σύγκρουσιν πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης, μεταξύ τοῦ Καθολικισμοῦ καὶ τῆς Διαμαρτυρήσεως ἄγωνα, οὗ θέατρον φρικαλέον κατέστη ἡ Γερμανία (1). Ζητήματα συνειδήσεως καὶ θρησκευτικῶν πεποιθήσεων ἔμελλον νὰ λυθῶσι διὰ τοῦ πολέμου· οὗτος διεξήγετο ὑπὸ τὰς τραγικωτάτας τῶν συνθηκῶν, ἐπενεγκῶν τελείαν διάλυσιν τῶν δεσμῶν μεταξύ λαῶν καὶ κυβερνήσεων. Μέγα μέρος τῆς Εὐρώπης, τὸ πλεῖστον τῆς Γερμανίας, κατηρημώθη ἐκ τῶν κακουργημάτων τοῦ Τριακονταετοῦς θρησκευτικοῦ πολέμου. Καθὰ ἐχαρακτήρισε τὴν περίοδον ταύτην ὁ θεωρητικὸς τοῦ δικαίου, ὁ ὑψώσας τὴν γενναιοτάτην κατὰ τῶν ἐν αὐτῇ τελεσθέντων ἐγκλημάτων φωνήν, οἱ πόλεμοι ἐτελοῦντο μεταξύ τῶν λαῶν μετ' εὐχερείας, ἐξ ἧς ἤθελον ἐρυθριάσῃ καὶ οἱ βάρβαροι, κατὰ δὲ τὴν ἔναρξιν αὐτῶν οὐδεὶς νόμος, θεῖος ἢ ἀνθρώπινος, ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψει (2).

Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων ἠκούσθη ἡ φωνὴ τοῦ Οὐγῶνος Γροτίου. Σπανίως ὑπῆρξεν ἀνὴρ τοσοῦτον εὐτυχῆς ἐν τῇ ἐπιχειρήσει αὐτοῦ, ὅσον οὗτος ἐν τῇ στιγμῇ, καθ' ἣν ὑπέβαλλεν εἰς δημοσίαν συζήτησιν τὸ πρόβλημα τοῦ διεθνοῦς δικαίου.

Διὰ τοῦ συγγράμματός αὐτοῦ περὶ τοῦ ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ δικαίου ὁ Γρότιος δὲν ἀνήγγελλέ τι ὄλως νέον τῇ εὐρωπαϊκῇ κοινωνίᾳ. Ἄρχαι ἤδη αὐτοῦ ὑπετυπώθησαν ὑπὸ τῶν πάλαι σοφῶν, ἰδίᾳ ἐν Ρώμῃ, ἔτι μᾶλλον δὲ κατενοεῖτο τοῦτο καὶ μετ' ἐπιστάσις ἠρευνᾶτο κατὰ τοὺς προηγηθέντας τοῦ Γροτίου αἰῶνας. Ἡ ἀνάγκη τοῦ δικαίου τούτου ἐπεβάλλετο ὑπὸ τῆς δυνάμεως τῶν πραγμάτων. Ἀπὸ τῶν

(1) Verödet sind die Städte, Magdeburg ist Schutt,
Gewerb und Kunstfleiss liegen nieder,
der Bürger gilt nichts mehr, der Krieger alles.
(Schiller's Wallenstein, Prolog).

(2) De jure belli ac pacis.

Σταυροφοριῶν ἤδη νέαι ὁδοὶ διηνοίγοντο ἐν τῇ ἐπικοινωνίᾳ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως καὶ νέοι ὀρίζοντες εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα. Ἀπὸ τῆς ἀξιωματημονεῦτου ἡμέρας τῆς εὐρέσεως ἀντιτύπου τῶν Πανδεκτῶν ἐν Ἀμάλφῃ τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον ὡς παγκόσμιον, *jus gentium* τοῦ παλαιοῦ πραιτορος, μετεμορφοῦτο εἰς τὸ *jus gentium* κοινωνικωτέρων ἀνθρωπίνων ἰδεῶν. Ὁ Γερμανὸς Αὐτοκράτωρ τοῦ ρωμαϊκοῦ ἔθνους προσεπάθει ν' ἀναγεῶσθαι τὰς ἀρχαίας παραδόσεις τῶν Καισάρων, ἀλλ' ἐπίσης ἐπενήργει συγχρόνως ἐπὶ τῆς συλλήψεως τοῦ διεθνοῦς δικαίου τὸ κανονικὸν δίκαιον τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, μετὰ τοῦ ρωμαϊκοῦ ἀποδεκτὸν γενόμενον παρὰ τῶν πλείστων λαῶν τῆς Εὐρώπης. Πάντες οἱ ἐρμηνευταὶ καὶ διδάσκαλοι τῶν νομοθεσιῶν τούτων, ἰδίᾳ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Ἰσπανίᾳ, προδιαγράφουσι τὴν ὁδὸν εἰς τὸν Οὔγωνα Γρότιον, διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ ὁποίου καθορίζεται τὸ νέον διεθνὲς δίκαιον τῶν Εὐρωπαϊκῶν λαῶν (1).

Κατὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ συγγράμματος τοῦ Γροτίου τύπῳ μόνον ἀνεγνωρίζετο τὸ διεθνὲς δίκαιον· πράγματι ἐλειτούργει τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου. Ὅτι ἔγραφε βραδύτερον περὶ αὐτοῦ Φρειδερίκος ὁ Μέγας ἦτο ἀκαταγώνιστος ἀλήθεια· τὸ διεθνὲς δίκαιον ὑφίσταται τότε μόνον, ὅποτε δὲν παραβιάζεται· ἄλλως στερούμενον ἰσχύος πρὸς ἐξαναγκασμὸν καὶ πρὸς ὑπακοήν, καθίσταται χιμαιρικὸν εἶδωλον. Ἀλλ' ὁ Γρότιος, ἀναλαβὼν τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ ἀγῶνα, ἔσχεν ἐπίκουρον οὐχὶ τὸ συμφέρον καὶ τὸ κῦρος τῶν κυβερνήσεων, ἀλλὰ τὴν δημοσίαν συνείδησιν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ κόσμου, καταληφθέντος ἐκ φρίκης ἐπὶ τοῖς ἐγκλήμασι τοῦ τριακονταετοῦς πολέμου.

Τὰ δόγματα τοῦ Γροτίου ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ καθίσταντο ἄρθρα πολιτικῆς ὁμολογίας τοῦ εὐρωπαϊκοῦ δημοσίου, πρωτοστατοῦντος ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ προσηλυτισμῷ βεβαίως τοῦ εὐγενοῦς βασιλέως Γουσταίου Ἀδόλφου. Ἐν διπλωματικοῖς ἐγγράφοις τῶν κυβερνήσεων πλείσται ἀπορίαι ἐπὶ διεθνῶν ζητημάτων εὔρισκον τὴν προσήκουσαν λύσιν ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Γροτίου καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. Ἰδίᾳ δὲ

(1) Τὰ πρότεστα τῶν περὶ διεθνοῦς δικαίου συγγραμμάτων τῆς περιόδου ταύτης εἶνε τὰ ἐπόμενα: τὸ τοῦ Ἰσπανοῦ *Victoria Relectiones theologicae de jure belli* (1557)· ἑτέρου Ἰσπανοῦ Δομνίκου Sota *De Justitia et Jure*, τὸ τοῦ Suarez *de Legibus et Deo legislatore*. Ἀλλ' ὑπὸ τὸ πνεῦμα τῆς Μεταρρυθμίσεως κατῆλθεν εἰς τὸν ἀγῶνα πρωτίστως ὁ Ἰταλὸς Albericus Gentilis διὰ τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ *de jure belli*, ἄξιος πρόδρομος κατὰ πάντα τοῦ μεγάλου ἐξ Ὁλλανδίας σοφοῦ.

λαμβάνουσιν ὀριστικὴν διατύπωσιν διὰ τῆς *Συνθήκης τῆς Οὐεσφαλλίας*. Ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις ἀναγνωρίζεται τότε ὡς κοινωνικὸν καθεστῶς ἐν Εὐρώπῃ· ἢ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ὑπεροχὴ τοῦ Καθολικισμοῦ ὑποχωρεῖ πρὸ τοῦ νέου πνεύματος τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας· καθιεροῦται τὸ δίκαιον τῆς ἐπαναστάσεως τῶν τυραννουμένων λαῶν πρὸς κτῆσιν τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῶν· ἀναγνωρίζεται καὶ ἐπικυροῦται ἡ ἐθνικὴ ἀτομικότης ἐκάστης πολιτείας, τὸ εὐρωπαϊκὸν δημόσιον ὑφίσταται πλήρη μεταμόρφωσιν. Νεαὶ συνθήκαι ἐπακολουθοῦσι ταύτῃ ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἀναγνωρίσεως τῆς ἐθνικῆς ὑποστάσεως τῶν εὐρωπαϊκῶν πολιτειῶν (1).

§ 225. Τὸ διεθνὲς Δίκαιον τῶν νέων χρόνων.

Τὸ διεθνὲς Δίκαιον δὲν λειτουργεῖ ἔτι δυνάμει ὠρισμένου θετικοῦ νόμου, ὑποχρεωτικὴν κεκτημένου ἰσχύος, εἶνε πόρισμα τῶν ὑπὸ τῶν πολιτειῶν συναφθεισῶν διεθνῶν συμβάσεων καὶ κανονισμῶν, κεκτημένων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἠθικὴν μᾶλλον ἢ νομικὴν ὑποχρέωσιν· ἀλλ' ἐν συνόλῳ ἡ ὕπαρξις αὐτοῦ καὶ ἡ λειτουργία ἀνεγνωρίσθησαν ὑπὸ τῆς δημοσίας συνειδήσεως τῶν νεωτέρων λαῶν. Τὸ δίκαιον τοῦτο βασίζεται ἐπὶ τῆς ἀλληλεγγύης τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν ἀτόμων· ἡ δὲ δύναμις αὐτοῦ πρωτίστως ἔγκειται ἐν τῷ σεβασμῷ. Πολλάκις μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἐγένοντο ἀπόπειραι παραβιάσεως διεθνῶν νομίμων, ἀλλ' ἡ δημοσία γνώμη διεμαρτυρήθη, ἠναγκάσθησαν δὲ πλεόν ἢ ἅπασι αἱ κυβερνήσεις νὰ ἐπέμβωσιν ὑπὲρ τῶν ἀδικουμένων.

Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἰδεῶν τούτων κατέστη νῦν μία τῶν μᾶλλον ἀνεγνωρισμένων ἀρχῶν τοῦ διεθνοῦς δικαίου ἡ καθιέρωσις τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς εὐρωπαϊκῆς τάξεως, ὁσημέ-

(1) Σπουδαιόταται τῶν μετὰ τὴν Οὐεσφαλικὴν εἰρήνην συνθηκῶν εἶνε ἡ τῆς Οὐτρέχτης (1713), ἡ τῆς Nystadt (1721), ἡ τῶν Παρισίων (1763), ἡ τοῦ Hubertusburg (1763), ἡ ἐν Βερσαλλίᾳ (1783), δι' ἧς ἀνεγνωρίσθη ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἀμερικῆς. Ἐκ τῶν Συνόδων τοῦ αἰῶνος τούτου σημαντικώταται εἶνε ἡ ἐν Βιέννῃ (1815), ἡ ἐπικληθεῖσα τῆς *Ἱερᾶς Συμμαχίας*, ἡ ἐν Ἀκυισγράνῳ (1818), ἡ ἐν Λαυδάχῃ (1821), ἡ ἐν Βερώνῃ (1824), ἡ ἐν Παρισίοις (1856), ἡ ἐν Βερολίνῳ (1871) καὶ πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης Συνδιασκέψεις περὶ πλείστων ζητημάτων, δι' ὧν ἐτέθησαν νεαὶ βάσεις τοῦ εὐρωπαϊκοῦ δικαίου καὶ διεθνοῦς πολιτικῆς, αἵτινες εἰ καὶ δὲν φέρουσι τὸ κῦρος ὑλικοῦ ἐξαναγκασμοῦ κατὰ τῶν παραβατῶν τῶν δι' αὐτῶν καθιερωθέντων κανόνων, ἀλλ' οὐχ ἥττον φέρουσι τὴν σφραγίδα τῆς ἠθικῆς ἀναγνωρίσεως λαῶν τε καὶ κυβερνήσεων.

ραι ἐξελισσομένης πρὸς τινα ὁμόσπονδον πολιτείαν, ὑπὸ τὰς αὐτὰς ιδέας ἐργαζομένην καὶ ἐν κοινότητι συμφερόντων ἐπιδιώκουσαν τὴν χειραφέτησιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Ἄλλ' ἰδίᾳ ἀνεγνωρίσθη τὸ παγκόσμιον κῦρος τοῦ διεθνοῦς δικαίου διὰ τῆς ἐπισήμου καταργήσεως τῆς δουλείας καὶ τῆς καταδιώξεως τῆς ἀνθρωπεμπορίας. Ἐν τοῖς Συντάγμασι τῶν Εὐρωπαϊκῶν πολιτειῶν φέρεται ἡ διατάξις περὶ κηρύξεως ὡς ἐλευθέρου τοῦ δούλου, ὅστις ἤθελεν ἐπιβῆ τοῦ ἐδάφους αὐτῶν. Οὐδέποτε ἡ ἔννοια τοῦ παλαιοῦ ἀσύλου κατέστη τοσοῦτον εὐγενῆς καὶ φιλάνθρωπος ἢ νεωτέρα ἀνθρωπότης ἐπανηγύρισε διὰ τῆς καθιερώσεως τῆς ἀρχῆς τῆς τῶν πάντων ἐλευθερίας τὸν λαμπρότατον τῶν θριάμβων αὐτῆς. Ἐν τῷ ἀρχαίῳ κόσμῳ ἡ πολιτεία ἀνῆγε τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν νομιμότητα εἰς τὴν κατάκτησιν, τούτου δ' ἔνεκα αἱ αἰώνια κοινωνικαὶ διακρίσεις, ἀποτέλεσμα τῆς ἐλλείψεως ἐνότητος ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει. Ἡ δουλεία, ἐρμηνευθεῖσα μεταφυσικῶς ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος, ἱστορικῶς ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τῶν Ρωμαίων, μὴ κατακριθεῖσα ὡς ἔδει ὑπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀνεγνωρίζετο ἐπ' ἐσχάτων ὡς ἱστορικὸν γεγονός, συνδεόμενον μετὰ τῆς δημοσίας τάξεως. Αὐτὸς ὁ Οὔγων Γρότιος δὲν διενοήθη νὰ καταπολεμήσῃ αὐτήν. Ἐν τοῖς χρονικοῖς τῶν εὐρωπαϊκῶν πολιτειῶν ἀναγράφονται παραδείγματα ἀπεμπολήσεως τῶν ἀνθρωπίνων δικαίων. Διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς Ἀμερικῆς ἡ δουλεία ἀνεγνωρίσθη ἐπισήμως καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. Ἡ ἀνθρωπεμπορία δὲν ἦτο ἀνεκτὴ μόνον, ἀλλ' ἐπροστατεύετο διὰ διεθνῶν συνθηκῶν. Οὕτως ἐν τῷ μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Ἰσπανίας συνομολογηθεῖσα συνθήκη τῆς Οὐτρέχτης (1713) παρεχωρεῖτο τῇ πρώτῃ τῶν Δυνάμεων τούτων τὸ προνόμιον τῆς προμηθείας δούλων ἐξ Ἀφρικῆς εἰς τὰς ἰσπανικὰς ἐπαρχίας.

Ἡ δημοσία συνείδησις τῆς Εὐρώπης διεμαρτυρήθη ἐνεργῶς κατὰ τῶν ἐξακολουθουσῶν παραβιάσεων τοῦ ἀνθρωπίνου δικαίου. Οὕτως ἡ δουλεία κατηργεῖτο ἤδη ἐν τῇ ἐσπερίᾳ Εὐρώπῃ πρὸ τοῦ 1789, ἡ δὲ ἐν Βιέννῃ Σύνοδος ἀνεθεμάτιζεν αὐτήν ὡς μάστιγα ἐρημώσεως καὶ ἐξευτελισμοῦ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ ἐπεζήτει τὴν κατάργησιν αὐτῆς. Ἐκτοτε, πρωτοστατούσης τῆς Ἀγγλίας, ἡ δουλεία ἔλαβε θανάσιμον τραῦμα· αἱ εὐρωπαϊκαὶ Δυνάμεις διὰ κοινῶν συνθηκῶν ἀνέλαβον τὴν ὑποχρέωσιν τῆς καταδιώξεως τῆς ἀνθρωπεμπορίας· πλοῖον,

ἐφ' οὗ ἐξασκεῖται τὸ ἐπονείδιστον τοῦτο ἐπιτήδευμα, συλλαμβανόμενον κηρύσσεται πειρατικόν, αὐτὴ δὲ ἡ δουλεία κατηργήθη ἐσχάτως ἐν Βραζιλίᾳ, ἐν Ρωσίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἀμερικανικῇ Συμπολιτείᾳ· ἐν μὲν ταῖς πρώταις διὰ τῆς ἰσχυρᾶς βουλήσεως δύο μοναρχῶν, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ κατόπιν αἱματηροῦ ἀγῶνος, δι' οὗ ἐξεδηλώθη ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ πίστις, ἣν δύναται ν' ἀντλήσῃ πεπολιτισμένος λαὸς ἐκ τοῦ δικαίου τοῦ ἀγῶνος αὐτοῦ. Οὕτως ἡ δουλεία ἐκλείπει ὁσημέραι· ἀπόκειται δ' εἰς τὸ μέλλον ν' ἄρῃ πανταχοῦ ἐκ τῆς ὑδρογείου καὶ τὸν τελευταῖον δοῦλον, τὸ τραγικόν τοῦτο λείψανον τῆς ἀδικίας καὶ τῆς ἀρνήσεως τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος.

Ἐτέρα κτῆσις τοῦ διεθνοῦς δικαίου εἶνε ἡ ἀσουλία, ἡ παρεχομένη ὑπό τινος πολιτείας εἰς τὸν αὐτὴν ἐξαιτούμενον. Ἐνεκα πολιτικῶν λόγων ὑποχρεοῦται τις νὰ καταλίπη τὸ πάτριον ἔδαφος, ζητῶν καταφύγιον ἐν ξένη γῆ. Οὐδὲν ἥδιον τῆς πατρίδος· ἐκτός δὲ τῶν ἐγκληματιῶν ὁ ἀναγκασθεὶς νὰ καταλίπη αὐτὴν εἶνε ἐρείπιον μεγάλης καταστροφῆς. Οἱ φιλανθρωπότατοι τῶν λαῶν τῆς ἀρχαιότητος εἶχον τοὺς βωμοὺς αὐτῶν ἄсуλα τῆς ἐξαιτουμένης σκέπην δυστυχίας. Τὸ ἄσυλον εἶνε ἀνεγνωρισμένον ἤδη παρὰ ταῖς πλείστας τῶν νεωτέρων πολιτειῶν, ἰδίᾳ δὲ παρὰ ταῖς ἐλευθερωτάταις, τῇ Ἀγγλίᾳ καὶ τῇ Ἑλβετίᾳ.

Ἐὰν ἐν εἰρήνῃ ἀνεγνωρίσθῃ τὸ διεθνὲς δίκαιον, διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους ἀνεγνωρίσθῃ καὶ ἐν πολέμῳ. Ἐκάστη νέα συνθήκη προσθέτει πολύτιμον συμβολήν, ἐν ταῖς φοβερωτάταις στιγμαῖς τῆς συγκρούσεως καὶ τοῦ μίσους ἀκούεται ἡ φωνὴ τοῦ δικαίου, οἷον καθωρίσθῃ ὑπὸ τῶν διεθνῶν συνόδων. Καθιερώθη τὸ δίκαιον τῆς οὐδετερότητος· αἱ κατὰ τῶν αἰχμαλώτων ὠμότητες, αἱ κατὰ τῶν εἰρηνικῶς διαβιούντων κατοίκων ἀπηγορεύθησαν διὰ συνθηκῶν, δὲν ἐπιτρέπεται ἡ χρῆσις φονικῶν τινῶν ὀργάνων, ἅτε ἀπαδόντων πρὸς τὴν φιλανθρωπίαν, ὑπέχει δ' εὐθύνας ἡ πολιτεία ἐκείνη, ἣτις ἤθελε παραβῆ τὰς διατάξεις διεθνῶν κανόνων, εἰς οὓς παρέσχεν ἐπίσημόν κῦρος ὑποχρεώσεως.

Τὸ διεθνὲς δίκαιον καθιεροῖ τὰ κυριαρχικὰ δίκαια, τὴν αὐτοτέλειαν, τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ ἐλευθέραν ἐνέργειαν πάσης πολιτείας, καθ' ὅσον δὲν προσβάλλονται τρίτης δικαιώματα. Μεταξὺ τούτων ὑφίσταται συνεννόησις καὶ σχέσις ἐπὶ τῆς ἰσότητος καθηκόντων καὶ δικαιωμάτων. Ἐκάστη πολιτεία ὑποχρεοῦται εἰς τὴν πραγμάτωσιν τοῦ τε ἰδίου αὐ-

τῆς δικαίου καὶ τοῦ παγκοσμίου, οὐδεμία δὲ δύναται ν' ἀξιῶση μείζονα ὑπὲρ ἑαυτῆς δίκαια λόγῳ ἰσχύος ἢ ὑπεροχῆς. Παρῆλθον οἱ χρόνοι, καθ' οὓς ἐν ταῖς σχέσεσι τῶν πολιτειῶν πρὸς ἀλλήλας ἐκράτει τὸ δόγμα: *Ubi vis, ibi jus*, ἢ κατὰ τὴν νωτερικὴν ἔκφρασιν *Gewalt vor Recht*. Τῆς ἐπιστήμης οἱ κανόνες εἰσδύουσιν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην συνείδησιν, ὅσημέραι καρποφοροῦντες. Ἡ ἀρχαία μόνωσις ἐξέλιπεν ὑπὸ τὴν καταπληκτικὴν συγκοινωνίαν τῶν νεωτέρων λαῶν, ὑπὸ τὰ δεδομένα τοῦ ἀτμοῦ καὶ ἡλεκτρισμοῦ, καταργήσαντα τὰ ὅρια τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου. Διὰ τῶν ἀποτελεσμάτων δὲ τούτων τὸ διεθνὲς δίκαιον δὲν εἶνε πλέον μεταφυσικὴ ἔννοια, ἀλλ' ὅσημέραι καθίσταται ἡ πραγματικότης τοῦ συγχρόνου βίου, μὴ δυναμένου νὰ λειτουργήσῃ προσηκόντως ἄνευ τῆς ἐλευθέρας λαῶν καὶ πολιτειῶν συνεργασίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Ὁ Πόλεμος ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ ἡ θεωρία τῆς αἰωνίας Εἰρήνης.

§ 226. Ἡ περὶ τοῦ Πολέμου θεωρία— Δεμαϊτρος.

Περιώνυμος συγγραφεύς, ὅστις τελευτῶντος τοῦ παρελθόντος καὶ ἀρχομένου τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος ἐξέπληξε τὸ εὐρωπαϊκὸν δημόσιον ἐπὶ τῇ τόλμῃ τῶν δογμάτων, ἅτινα εἶχεν ἐξενέγκῃ πρὸς καταπολέμησιν τῆς διὰ τῆς Ἐπαναστάσεως ἐγκαινισθείσης τάξεως, ἀπολογηθεὶς ὑπὲρ τοῦ δημίου, ὑπὲρ τῆς παμβασιλείας τῆς Ἐκκλησίας ὑψώσας φωνήν, κηρυχθεὶς κατὰ πάσης ἐλευθερίας, ἀναγραφείσης ἐν τῷ δημοσίῳ δικαίῳ τῶν νεωτέρων λαῶν, μετὰ τόλμης ἀπελογήθη καὶ ὑπὲρ τοῦ πολέμου. Σπανίως θεωρητικὸς τις ἄξιος λόγου διενοήθη νὰ ἀμφισβητήσῃ τὸ δίκαιον τοῦ πολέμου, τὸ δίκαιον τῆς κοινωνικῆς τάξεως, ἧς οὗτος ἀποτελεῖ ἔκπαλαι ἐν τῶν οὐσιωδεδεστάτων θεμελίῳ. Ἡ τοιαύτη κρι-

τική θὰ ἦτο ἄρνησις τοῦ ὑφισταμένου καθεστῶτος, ἀμφισβήτησις παντὸς αἰσθήματος φιλοπατρίας. Δὲν ἐτέθη ἀπὸ παλαιτάτης ἐποχῆς ὁ πόλεμος ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ θείου; Δὲν ἀναφέρονται εἰς αὐτὸν τοσαῦται εὐκλεεῖς σελίδες τοῦ βίου τῶν λαῶν, ἡ δὲ ποίησις, ἡ εὐγλωττία καὶ ἡ τέχνη δὲν ἐδρεψαν ἐξ αὐτοῦ θαλερὰ καὶ ἀμάραντα ἄνθη; Τίς θὰ ἠρνεῖτο τὴν ἀνάγκην, τὸ δίκαιον, τὴν λογικὴν τοῦ πολέμου, θείαν ἐν αὐτῷ ἐμπνευσιν καὶ ἀποκάλυψιν μετὰ τὸν Ὅμηρον, τὰ Περσικά, τὴν ἐποποιίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου, τοῦ Ἀννίβου, τοῦ Καίσαρος, μετὰ τὰς Σταυροφορίας, Κάρολον τὸν Μέγαν καὶ τὸν Ναπολέοντα; Δὲν εἶπεν ὁ Βολταῖρος, ὅτι ὁ πρῶτος βασιλεὺς ἦτο εὐτυχῆς στρατηγός; Ἀλλὰ τί ἦτο ὁ βασιλεὺς μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων ἐν τῇ συνειδήσει τῶν λαῶν ἢ αὐτὴ ἡ βᾶσις καὶ ἐκπροσώπησις τῆς ἐννόμου τάξεως; Καὶ ὁ Ἰωσήφ Δεμαῖτρος, ὁ ὑμνωδὸς τοῦ Πάπα, ὁ ἀπολογητὴς τοῦ δημίου, δὲν ἐδίστασεν, ἔχων ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν ἱστορικὴν παράδοσιν τῆς ἀνθρωπότητος, νὰ δικαιολογήσῃ τὸν πόλεμον μετὰ τοῦ αὐτοῦ ζοφεροῦ πάθους, τοῦ χαρακτηρίζοντος τὸν ὑπνοβάτην τοῦτον τοῦ νεωτέρου κόσμου, ὡς τὴν φυσικὴν κατάστασιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους· ὅτι τουτέστι τὸ ἀνθρώπινον αἷμα εἶνε προωρισμένον νὰ ρέῃ ἐπὶ τῆς σφαίρας ἐδῶ ἢ ἐκεῖ· ἡ δὲ εἰρήνη εἶνε ἀνάπαυλα μόνον δι' ἕκαστον ἔθνος (1).

Ἡ ὑπὲρ τοῦ πολέμου φωνὴ αὕτη τοῦ Γάλλου θεοκρατικοῦ δὲν ἠκούσθη κατὰ πρῶτον. Καὶ πρὸ αὐτοῦ ἤδη ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι φιλόσοφοι καὶ πολιτειοδίφαι εἶδον ἐν αὐτῷ φυσικὸν γεγονός. Ἐκ τῶν νεωτέρων ὁ Σπινόζας ἐπὶ παραδείγματι λέγει, ὅτι δύο πολιτεῖαι ἐκ φύσεως εἶνε ἐχθραὶ (2). Ὁ Φίχτης παρὰ τὰ κοσμοπολιτικὰ αὐτοῦ ιδεώδη δὲν καταδικάζει αὐτόν, φρονῶν, ὅτι ἐκάστη πολιτεία δικαιούται νὰ ἐπιζητῇ τὸ ἀγαθὸν αὐτῆς διὰ παντὸς τρόπου καὶ ὅτι ἡ εἰς πόλεμον διηνεκῆς παρασκευὴ κατ' οὐδὲν διαφέρει ὡς πρὸς τὰ ἀποτελέσματα τῆς διεξαγωγῆς πραγματικοῦ πολέμου (3).

Ἀλλ' ἰδίᾳ ἐπιλαμβάνεται τῆς ἐξυμνήσεως καὶ δικαιώσεως τοῦ πολέμου διὰ τῆς φιλοσοφικῆς αὐτοῦ διαλεκτικῆς ὁ Ἑγκελος (4). Εἶδεν ἐν τῷ

(1) *Considérations sur la France* Chap. 3.

(2) *Tractatus politicus* cap. III § 13.

(3) *Ueber Machiavelli* etc.

(4) *Naturrecht, oder Philosophie des Rechts und des Staats*.

Ναπολέοντι τὴν ἐπαύριον τῆς ἐν Ἰένῃ μάχης τὸν ἀντιπρόσωπον τῆς παγκοσμίου συνειδήσεως, τῆς θείας τάξεως ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ὁ ἀνὴρ, ὁ εἰπὼν, ὅτι τὸ πάθος εἶνε ὁ μέγιστος παράγων αὐτῆς, οὐδὲν δὲ μέγα ἄνευ αὐτοῦ ἐτελέσθη, αἰτιολογεῖ τὸν πόλεμον ὡς τὴν ἐκδήλωσιν τοῦ δικαίου, μὴ ὑφισταμένου ἀνωτάτου διαιτητικοῦ δικαστηρίου πρὸς λύσιν τῶν μεταξὺ τῶν πολιτειῶν διαφορῶν. Πολιτεῖαι, ἐθισθεῖσαι εἰς μακρὰν εἰρήνην, ἀναπτύσσουσιν ἐν ἑαυταῖς τὰ σπέρματα τῆς σήψεως καὶ τῆς καταστροφῆς. ὅ τι ἐν τῇ φύσει ἢ καταιγίς, ἀποκαθαίρουσα τὴν ἀτμόσφαιραν τῶν μiasμάτων, τοῦτο ἐν τῇ κοινωνίᾳ ὁ πόλεμος, παρασκευάζων τὴν ὑγίειαν καὶ εὐρωστίαν τῶν λαῶν. Ἡ διαλεκτικὴ αὕτη ἔσχε μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ θεωρητικῶν καὶ πρακτικῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος, κατέστη δὲ παρά τισι σχολαῖς κρατοῦν δόγμα. Παρίσταται ἄρα ἀνάγκη εὐρυτέρας αὐτῆς ἐπισκέψεως καὶ μελέτης.

§ 227. Ἀνάλυσις τῆς Θεωρίας.

Τὰ μέχρι τῆς σήμερον δεδομένα τῆς ἱστορίας πιστοῦσι τὴν ἀλήθειαν τῶν σκέψεων τῶν θεωρητικῶν τοῦ πολέμου. Ὁ ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἀγὼν, ἡ ἀφειτηρία αὕτη τοῦ βίου καὶ τῆς δράσεως τῆς ἀνθρωπότητος, ὁ διεξαγόμενος καθ' ἀπάσας αὐτῆς τὰς σχέσεις, ἀποτελῶν δὲ τὸ δίκαιον αὐτῶν, ἐκδηλοῦται τὸ πρῶτον ἐν τῇ ἀρχηγόνῳ καταστάσει τῶν λαῶν διὰ τοῦ πολέμου. Οὗτος εἶνε ἀναγκαῖος, ἀναπόδραστος, εἶνε δὲ ἡ πρώτη ἀφορμὴ, καθ' ἣν φυλὴ τις ἐξέρχεται ἀπὸ τῆς μονώσεως καὶ τῆς ἀπραξίας, συμμιγνυμένη μετ' ἄλλων φυλῶν καὶ ἀνθρώπων. Πρὸ τῆς τούτων ἐπιμιξίας διὰ τῆς ἐμπορίας, καθ' ἣν ἀνταλλάσσεται καὶ χρησιμοποιεῖται ἐκάστου ἡ φυσικὴ καὶ ἠθικὴ ἰδιοφυία, ἡ ἐργασία καὶ ἡ ἐπιδεξιότης, ὁ πόλεμος εἶνε ὁ πρῶτος παράγων τῆς διὰ τῆς ἐπικοινωνίας ἐγγεομένης ζωῆς. Τὸ πρῶτον συναίσθημα, τὸ πρῶτον δίκαιον τοῦ εἰς ἑαυτὸν ἀποκαλυπτομένου ἀνθρώπου, εἶνε ἡ φυσικὴ δύναμις, ἡ ἐπιβαλλομένη διὰ τῆς βίας ἐν ταῖς κοινωνικαῖς σχέσεσι, διὰ δὲ τοῦ πολέμου καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτοῦ ἡ βία αὕτη λαμβάνει νόμιμον τύπον, καθισταμένη ἠθικὴ δύναμις καὶ ἰδίᾳ ἐν τῇ συνειδήσει τῶν βαρβάρων λαῶν, παρ' οἷς τὸ δίκαιον τῆς ἰσχύος εἶνε κατ' ἀνάγκην τὸ ὑπέρτατον τῶν δικαίων.

Ἐν ταῖς πρώταις ἡμέραις τοῦ βίου ὁ ἄνθρωπος παλαίει κατὰ τῶν δυνάμεων τῆς φύσεως, κατὰ τῶν περίξ διαιτωμένων θηρίων, κατὰ τῶν ὁμοίων αὐτῷ ἐπὶ τέλους, ἐλαυνόμενος ὑπὸ τῶν περὶ ὑπάρξεως ἐνστίκτων, τῆς πρώτης ταύτης μορφῆς τοῦ περὶ δικαίου ἀγῶνος. Οὕτω σὺν τῷ χρόνῳ ἀναπτύσσονται αἱ ἕξεις τῆς καταστροφῆς, ἐνστικτα μίσους μεταξὺ τῶν φυλῶν, παρατεινόμενα καὶ ἐκδηλούμενα πολλάκις καὶ μεταξὺ τῶν εἰρηνικωτάτων. Τὰ πρῶτα ὄργανα τῆς ἀνθρωπίνης ἐργασίας εἶνε τὰ ὄπλα, προσφιλεῖς ἑταῖροι, μεθ' ὧν συζῆ, συνδιαλέγεται, ἢ πρὸς ἃ ἀφοσίωσις ἐξικνεῖται πολλάκις μέχρι δεισιδαιμονίας. Ἡ περίοδος αὕτη εἶνε ὁ χρόνος τῆς αὐτοσυντηρήσεως καὶ τῆς ἀμύνης κατὰ τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν, καθ' ἣν ἀναπτύσσονται τὰ φυσικὰ ἐνστικτα, ἅτινα καταστήσονται βραδύτερον ἠθικαὶ δυνάμεις. Ὑπὸ τὴν ἀποκάλυψιν τούτων ὁ ἄνθρωπος, ἀπὸ τοῦ σταδίου τῆς ἀμύνης καὶ τῆς ἀποστροφῆς, ὑφίσταται τὴν ἐπίδρασιν αἰσθημάτων ὁμοίων ὄντων, ἀποτελούντων κοινόν τι σύνολον, ὑπὸ κανόνας ὠρισμένους ὑφιστάμενον καὶ λειτουργοῦν. Ἡ ἀνθρωπότης ἐξέρχεται ἤδη ἀπὸ τῆς πρώτης, ἀλλὰ καὶ τελευταίας αὐτῆς βαθμίδος, τῆς ἀτομικῆς μονώσεως, ὑπὸ τὸ ὀρμέφυτον τῆς κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης· ἡ κατάστασις δ' αὕτη ἀποτελεῖ νέαν περίοδον ἱστορικῆς συνθέσεως καὶ δημιουργίας.

Ἐν τῇ καταστάσει ταύτῃ λειτουργεῖ ὁ ἀγὼν ἐν τῇ ἐργασίᾳ τοῦ ἀτόμου, ἀλλ' ἐπὶ εὐρυτέρου ἐδάφους. Τοῦτο δὲν ὑφίσταται πλέον ὡς αὐτοτελής, ἀνεξάρτητος κόσμος, δρᾷ ἐν τῇ φυλῇ, τῇ μικροσκοπικῇ ταύτῃ ἀρχικῇ πολιτείᾳ, ἣτις σὺν τῷ χρόνῳ ἀναπτυσσομένη διὰ τῆς ἐπιμιξίας ἄλλων φυλῶν, ἀπορροφῶσα καὶ ἀπορροφωμένη, θέλει καταστῆ σημαντικώτατον στάδιον ἀγῶνος. Καὶ ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ ὁ πόλεμος εἶνε ἀναγκαῖος· κρατύνει τὴν συνείδησιν τῶν ἀτομικῶν δυνάμεων, ἀλλ' ἅμα καὶ τῆς κοινωνικῆς ἐνότητος, τῆς διὰ τῆς στοιχειώδους ταύτης πολιτείας πραγματοποιμένης. Αἱ ἠθικαί, κοινωνικαί, πολιτικά, ἐθνικαὶ μεταμορφώσεις ἐπιτυγχάνονται διὰ τοῦ ἀγῶνος τούτου, ὅστις ἐκδηλοῦται διττῶς, ὡς ἐσωτερικὸς καὶ ὡς ἐξωτερικὸς.

Καὶ ὁ μὲν ἐσωτερικὸς ἀγὼν διεξάγεται διὰ τῆς ἐπαναστάσεως, ἀναζητουμένου κρείττονος καθεστῶτος πρὸς πλήρωσιν τῶν ὁσημέραι ἀναπτυσσομένων νέων ἀναγκῶν καὶ σχέσεων· ὁ δὲ ἐξωτερικὸς, διττῆ ροπῇ αὐτοσυντηρήσεως τὸ μὲν, ἐξελίξεως ἀφ' ἑτέρου, παρίσταται διὰ

τοῦ πολέμου, προσφορωτάτου τῶν διαπλαστικῶν τῆς ἀνθρωπίνης ἐξελίξεως τρόπων.

Ὁ πόλεμος οὗτος ἐπίσης παρίσταται διττῶς: τὸ μὲν προσρχόμενος ἀπὸ τῶν ἐνστίκτων τῆς αὐτοσυντηρήσεως, ὁπότε ἢ ἐπὶ ἴσοις συνύπαρξις δύο λαῶν καθίσταται ἀδύνατος, εἶνε δ' ἀνάγκη νὰ ἐπέλθῃ σύμμιξις αὐτῶν, ὑποχωροῦντος τοῦ ἀσθενεστεροῦ εἰς τὸν ἰσχυρότερον, συνενουμένου μετ' αὐτοῦ καὶ ἀπορροφωμένου, οὕτω δὲ διὰ τῆς διασταυρώσεως δύο διαφόρων φυσιολογικῶν κράσεων ἀναπτυσσομένου νέου καὶ ζωτικωτέρου ὀργανισμοῦ, ἱκανοῦ ν' ἀνταγωνισθῇ ἐν τῷ μέλλοντι κατὰ τῶν ἐπιπροσθούντων τῆ ἀναπτύξει αὐτοῦ προσκομμάτων: τὸ δὲ ἐκ τῶν ὑπερτέρων ροπῶν τῆς προόδου, ἐκάστου λαοῦ ζητοῦντος διὰ τῆς φυσικῆς αὐτοῦ ἐξαπλώσεως, διὰ τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ἐπιδράσεως, νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν σφραγίδα τῆς ὑπεροχῆς ἐπὶ λαῶν κατωτέρων καὶ ἀνικανωτέρων.

Καὶ κατ' ἀμφοτέρας ταύτας τὰς περιστάσεις ὁ πόλεμος, ὡς ἐξωτερικὸν φαινόμενον, ἀντιπροσωπεύει τὴν φιλοδοξίαν ἐνὸς ἀτόμου, ἀπλήστου κατακτητοῦ, ἀνησύχου πνεύματος, ζητοῦντος μάταια τρόπαια ἐπὶ τοῦ πεδίου τῶν ἀγῶνων, κατακτήσεις νέων χωρῶν, πρόσκτησιν ὑλικῆς εὐημερίας, ἀλλ' ἐν τελευταίᾳ ἐκδηλώσει καταδείκνυται ἡ δύναμις τοῦ ἐσωτάτου πνεύματος τοῦ λαοῦ, ὑφ' οὗ οὗτος διεξάγεται, πραγμάτων ἰδέας, ζητούσης νὰ ἐπιβάλλῃ τὸν ἱστορικὸν αὐτῆς λόγον ἔστω καὶ διὰ τῆς συγκρούσεως καὶ διὰ τῆς βίας, ἀφοῦ δὲν δύναται νὰ πράξῃ τοῦτο διὰ τῆς εἰρηνικῆς συζητήσεως. Πᾶσα νέα ἰδέα προκαλεῖ ἐν τῇ ἐπώασει καὶ ἐγκυμονήσει πυρετώδη κοινωνικὴν κατάστασιν, μέχρις οὗ τύχη τῆς ποθητῆς πραγματώσεως.

Ἐν τοῖς χρόνοις τῆς διαμορφώσεως τῶν λαῶν καὶ πολιτειῶν ὁ πόλεμος εἶνε ἡ ἰσχυροτάτη διαπλαστικὴ δύναμις, παρέχουσα τόνον εἰς τὰ φυσικὰ καὶ ἠθικὰ νεῦρα τῶν πολιτῶν, ὑπὸ τὴν δύναμιν ταύτην ἐργαζομένων καὶ ἀναπτυσσομένων. Φυσικὸν καὶ οὗτος φαινόμενον, εἶνε ἐπίσης ἀναγκαῖος, ὅπως πᾶν τοιοῦτο. Τί ἀποτελεῖ τὴν ἰσχύν, τὴν ἱκανότητα, τὴν ποιήσιν, τὴν εὐρυθμίαν, τὴν ἐκπολιτιστικὴν ἀποστολὴν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος; Ἐν τῇ πρώτῃ αὐτῆς ἀφετηρίᾳ καὶ δράσει ἡ δύναμις αὕτη παρίσταται ἰδίᾳ σφυρηλατουμένη ἐπὶ τοῦ ἄκμωνος τοῦ ἀγῶνος, τῆς συγκρούσεως μεταξὺ Εὐρώπης καὶ Ἀσίας, Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς, αὐτοσυνειδησίας καὶ παραδόσεως, ἐλευθερίας

καὶ αὐθεντίας. Ἀπὸ τῆς πολιωτάτης ἀρχαιότητος μάχεται ἡ Ἑλλάς, νικῶσα ἢ νικωμένη, ἐπιτιθεμένη ἢ ἀμυνομένη, ἀλλ' ἀναπτυσσομένη ἅμα καὶ ἐκπολιτιζομένη. Ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ χρόνον εἶνε μόνον ὄφιγενὴς τῶν ραψωδηθέντων ὑπὸ Ὀμήρου, τῶν ἀγωνισαμένων κατὰ τὰ Περσικά, τῶν ἐκδηλωσάντων τὴν ἐθνικὴν ἀνησυχίαν, τὴν ιδέαν τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ κατὰ τὴν μακρὰν περίοδον τῆς ἐλληνικῆς ἱστορίας, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα εἶνε σύγχρονος. Ἐν τῇ δράσει αὐτοῦ ἠγωνίζετο ἡ αὐτὴ ιδέα, ἡ πρὸ αἰώνων ἤδη ἀγωνισαμένη διὰ τοῦ Ἀγαμέμνονος, τοῦ Κίμωνος, τοῦ Ἀγησιλάου, ὧν τὰς σκιάς ἐπέκαλοῦντο τοῦ Ἀλεξάνδρου οἱ σύγχρονοι, καθ' ἣν στιγμὴν οὗτος ἐν τινὶ τῶν ἐθνικῶν κέντρων ἀνηγορεύετο ἀρχιστράτηγος τῶν Ἑλλήνων, ἀντιπρόσωπος τῆς ἐλληνικῆς ιδέας. Οἱ τοιοῦτοι ἀγῶνες, εἴτε προκαλοῦσι τὸ διαφέρον ὀλοκλήρου φυλῆς, εἴτε φέρουσι τὴν σφραγίδα τῆς φιλοδοξίας ἑνὸς ἀτόμου, ἐν τῇ ἰσχυρᾷ αὐτοῦ προσωπικότητι συγκεντροῦντος τὴν ζωὴν καὶ τὴν υἱείαν ὀλοκλήρου λαοῦ, ἔσονται διαπλαστικαὶ ἀφετηρίαι πνευματικῆς καὶ πολιτικῆς ἀνατάσεως καὶ προόδου.

Ὁ πόλεμος παρὰ τισὶ μὲν τῶν λαῶν ἐκπροσωπεῖ τὴν προπαρασκευαστικὴν περίοδον τῆς ἱστορικῆς αὐτῶν δράσεως, παρὰ τισὶ δ' ἄλλοις καθίσταται φυσικὴ κατάστασις, ἐξαντλοῦσα ἐπὶ τέλους πάσας τὰς ἠθικὰς δυνάμεις, καθιστᾶσα δ' αὐτοὺς ἐν μοίρᾳ θηρίων. Ἐνῶ ἐν τῇ πρώτῃ περιστάσει ἰδρύνονται κανονικαὶ καὶ εὐρυθμοὶ πολιτεῖαι, ἀνώτερον σκοπὸν ἐπιδιώκουσαι, τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, θεωροῦσι δὲ τὸν πόλεμον ἔκτακτον ἀνάγκην, ἐπιβαλλομένην ἐξ αὐτοσυντηρήσεως ἢ πραγματώσεως ἱστορικῆς ιδέας, ἐν τῇ δευτέρᾳ αὖτε πολιτεῖαι οὐδένα ἐκτὸς τοῦ πολέμου γινώσκουσι σκοπὸν. Ὑπάρχουσι λαοὶ, στρατοπέδου βίου ἄγοντες. Ἐν τούτοις κατ' ἀμφοτέρας τὰς περιστάσεις ὁ πόλεμος ἀποτελεῖ μίαν τῶν πρωτίστων ἀσχολιῶν τῆς πολιτικῆς πάντων τῶν λαῶν ἐργασίας. Ἐντεῦθεν τὸ δόγμα *Si vis pacem para bellum* καὶ παρὰ τοῖς εἰρηνικωτάτοις αὐτῶν.

Ἐκ τοιούτων αἰτίων μέχρι τῆς σήμερον ἡ ὀργάνωσις τῶν πολιτειῶν ἦτο στρατιωτικὴ μᾶλλον ἢ πολιτικὴ, ἅτε θεμελιωθεισῶν τούτων ὑπὸ τοῦ πολέμου, οὐχὶ δὲ κατὰ τι ὠρισμένον κοινωνικὸν ἢ πολιτικὸν ὑπόδειγμα. Τὰ φυσικὰ ἐνστικτὰ δὲν ἐκλείπουσιν αὐθημερόν ἄνευ μακρᾶς προπαρασκευῆς. Ὑπὸ τὴν ἀμοιβαίαν δυσπιστίαν τῶν

λαῶν, καταστᾶσαν ἔμφυτον διὰ τῆς κληροδοσίας τῶν αἰώνων, ὁ πόλεμος ἦτο ἀναγκαίως ἀνθρωπίνη τάξις, παρέχων ἐκάστη πολιτεία τὰ μέσα τῆς φυσικῆς ὀργανώσεως. Οἱ πλεῖστοι τῶν κοινωνικῶν θεσμῶν διεπλάσθησαν διὰ τοῦ πολέμου, τὰ ἦθη καὶ αἱ πνευματικαὶ ροπαὶ συμφέροντα παρήχθησαν. Ἄν δὲ σήμερον ἐπιζητῆται ἡ διαγραφὴ αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ κώδικος τῆς ἀνθρωπότητος, τοῦτο δὲν συμφέρει νὰ ἐπέλθῃ παραχρῆμα, ὡς περ ἀπότομος μεταβολὴ θεατρικῆς σκηνογραφίας. Τούτου τελουμένου θὰ ἐπήρχετο ριζικὴ ἀνατροπὴ τῶν κοινωνικῶν ὄρων, τῶν μέχρι τοῦδε κρατησάντων, ἧτις ἀναντιρρήτως ἤθελε συντελέσῃ εἰς τὴν ὀπισθοδρόμησιν μᾶλλον ἢ τὴν πρόοδον τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἄπὸ τῆς φυσιολογικῆς καὶ ἠθικῆς ταύτης ἀπόψεως ἐρμηνευόμενος ὁ πόλεμος εἶνε ἐκδήλωσις ἱστορικῆς ἀνάγκης. Ἄν θεμέλιον τῆς ἠθικῆς ἰσχύος παντὸς ὄντος εἶνε ἡ φυσικὴ ἰσχύς καὶ ὑγίεια, *mens sana in corpore sano*, ὁ πόλεμος συντελεῖ κατ' ἐξοχὴν εἰς τοῦτο. Τὸ φυσικὸν ἔνστικτον τῆς αὐτοσυντηρήσεως μεταμορφοῦται σὺν τῷ χρόνῳ εἰς ἠθικὸν αἶσθημα αὐτοσυνειδησίας, ἐξωθούσης τὸν ἄνθρωπον εἰς τὰ γενναϊότατα τῶν ἔργων. Ὁ πόλεμος κρατύνει τὴν ἀτομικότητα τῶν λαῶν καὶ δημιουργεῖ τοὺς ὑψίστους ἐκείνους χαρακτῆρας, οἵτινες εἶνε ἡ δύναμις, ἡ πεποίθησις, ἀλλὰ καὶ τὸ χάρισμα τῶν λαῶν· δι' αὐτοῦ ἡ κοινωνία ζωοποιεῖται, μεταβιβάζεται δ' ἡ ζωὴ αὕτη εἰς πᾶσαν τοῦ ἐπιστητοῦ σφαιραν, εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας, τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν βιομηχανίαν. Οὕτως ὁ πόλεμος, ὑπὸ τὴν τοιαύτην ἔννοιαν ἀναλυόμενος, δὲν δύναται νὰ κριθῆ ὡς ἄρνησις τοῦ δικαίου, ἀλλ' ὡς πραγμάτωσις αὐτοῦ κατ' εὐρυτέραν σφαιραν. Ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐξελίξει τῶν λαῶν πολλάκις ὁ τι ἄδικον ἀπὸ ἀτομικοῦ ἢ ἐθνικοῦ συμφέροντος εἶνε δίκαιον ἀπὸ συμφέροντος παγκοσμίου.

Ἄλλὰ παρὰ τὰ ἐναργῆ ἀποτελέσματα τοῦ πολέμου, ὡς ἐκπολιτιστικοῦ μέσου ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς συστάσεως τῶν κοινωνιῶν, περὶ ὧν μαρτυρεῖ ἡ ἱστορία, ἡ διαπραττομένη πολλαχῶς ἐξ αὐτῶν ἀδικία, καθιερούσα τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου, καθίστησιν αὐτὸν ἀντίμαχον τῆς τάξεως, τῶν νόμων, ἄρνησιν τῆς νομιμότητος καὶ τῆς ἀλληλεγγύης, ἐκλειπουσῶν ἐν τῷ κοινωνικῷ τούτῳ κατακλυσμῷ· ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν ἐκλείπει ἡ συνειδησις τοῦ δικαίου, ἀπολύονται δ' ἄγρια καὶ ἀκάθεκτα τὰ ἀνθρώπινα πάθη καὶ ἔνστικτα, διαλυομένων τῶν κοινωνικῶν θε-

σμῶν καὶ ἐπανερχομένης τῆς ἀνθρωπότητος εἰς τὴν ἀρχέγονον κατάστασιν τῆς ἀλληλομαχίας (1).

Ἐν τῇ ἀποτόμῳ ταύτῃ μεταμορφώσει τοῦ ἀνθρώπου εἰς λύκον ὑφίσταται ἔκλειψιν πᾶν αὐτοῦ αἴσθημα, ἐπέρχεται νάρκη καὶ ἀτονία τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως καὶ μόνον κρατύνεται τὸ ἐνστικτον τῆς φυσικῆς βίας. Ὁ ἀταβισμὸς ἐν τῇ πλήρει αὐτοῦ ἐννοίᾳ. Παρὰ πάσας τὰς ἀρετάς, τὰς ἐκδηλουμένας διὰ τοῦ πολέμου, καὶ ἰδίᾳ τὴν εὐγενεστάτην καὶ ζωτικωτάτην, τὴν τῆς φιλοπατρίας, ὑπὸ τὴν κατ' ἐπίφασιν λαμπρὰν καὶ εὐγενῆ ταύτην σκηνογραφίαν, ὅποσα καλύπτονται ἐγκλήματα, ὅποσοι ρύακες αἵματος ρέουσιν ἀνθρωπίνου πρὸς βλάστησιν καὶ γονιμοποίησιν τοῦ θαλεροῦ δένδρου τοῦ πολιτισμοῦ, ὑπὲρ οὗ ἀπὸ τοσοῦτων αἰῶνων ἀγωνίζεται ἡ ἀνθρωπότης! Καθ' ἣν στιγμήν ὑποτίθεται, ὅτι διὰ τοῦ πολέμου μέλλει νὰ ἐκδηλωθῇ ἡ φυσικὴ καὶ ἠθικὴ ὑπεροχὴ ἔθνους τινός, ν' ἀναγραφῶσι δὲ νέαι σελίδες ἐν τοῖς χρονικοῖς τοῦ πολιτισμοῦ, ὅποσα πολλάκις ἀναφύονται προσκόμματα ἐν τῇ ἀναπτύξει τοῦ πολιτισμοῦ τούτου διακοπτομένης πάσης εἰρηνικῆς ἐργασίας! Πολλάκις ὁ πόλεμος ἐπιφέρει τὴν καταστροφὴν ἀμφοτέρων τῶν διαμαχομένων μερῶν, παραλύει πᾶσαν κοινωνικὴν σχέσιν, καταστρέφει τὰ ἔργα τῆς εὐνομίας ὑπὸ τὴν ὄθησιν τοῦ μίσους καὶ τῶν ἐνστικτων. Ποσάκις δὲν κατέπεσον λαοί, καιρίως τρωθέντες, προῶρως ἐκλιπόντες ἐπ' αὐτοῦ τοῦ πεδίου τῆς νίκης καὶ τῆς δόξης! ποσάκις δὲν ἀπεπνίγησαν αἱ δάφναι ὑπὸ τὸν χεῖμαρρον τοῦ χυθέντος αἵματος, ὑπὸ τὴν πυραμίδα τῶν πεσόντων νεκρῶν! ἀποτέλεσμα δ' ἔσται ἡ ἐκ τοῦ ἀγῶνος ἐπερχομένη κόπωσις καὶ ἐξάντλησις τῶν φυσικῶν καὶ ἠθικῶν δυνάμεων, ἵνα ἐπακολουθήσῃ μοιραίως ἡ ἠθικὴ ἐξαχρείωσις, ἡ ὕλική πενία, ἡ κακοδαιμονία. Οὕτως ὁ πόλεμος, ἐνῶ παρέχει ἀφ' ἐνός λαμπρὰν εἰκόνα ἀρετῆς καὶ δυνάμεως, παρίστησιν ἀφ' ἑτέρου πενιχρὰν ρωπογραφίαν πτώσεως καὶ δυστυχίας, ἄρνησιν παντὸς δικαίου, εὐνομίας καὶ τάξεως.

Πρὸ τῶν δεδομένων τούτων ἀποθηριώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐν ἡμέραις πολιτισμοῦ καὶ ἐπιστημονικῆς νίκης ἔμελλε ν' ἀναπτυχθῇ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἡ θεωρία τῆς αἰωνίας Εἰρήνης.

(1)

Der alte Urstand der Natur Kehrt wieder,
wo Mensch dem Menschen gegenübersteht.
(Schiller's, Wilhelm Tell).

§ 228. Ἡ θεωρία τῆς αἰωνίας Εἰρήνης.

Τὸ Ἰνδαλμα τῆς αἰωνίας Εἰρήνης ἔκπαλαι ἐσαγήνευσε τὴν ποιητικὴν τῶν λαῶν φαντασίαν. Αὕτη ἐνομίσθη ἀείποτε ὡς ἡ ὑψίστη μακαριότης, ἧς δύναται ν' ἀπολαύσῃ ποτὲ τὸ ἀνθρώπινον γένος. Οἱ θρῦλοι τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς πληροῦνται περιγραφῶν πρωτογόνου καταστάσεως, ἐν ἧ ἐβασίλευεν εἰρήνη καὶ εὐδαιμονία· ἡ ἑλληνικὴ φαντασία ἐπίσης ἐδημιούργησε τὴν ἐποχὴν τοῦ Κρόνου. Ἡ εἰρήνη ἦτο ἡ παραδεισιακὴ κατάστασις τοῦ ἀνθρώπου πρὸ τῆς πτώσεως, ὡς τοιαύτη ἐξυμνηθεῖσα ὑπὸ τῆς ποιήσεως, ὄνειροποληθεῖσα δ' ἐκάστοτε ἐν πάσῃ κοινωνικῇ καὶ πολιτικῇ μεταμορφώσει. Οἱ ποιηταὶ τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου ἔψαλλον διὰ τρυφερᾶς ᾠδῆς τὴν δι' αὐτοῦ αὐθις ἐγκαινισθεῖσαν *νέαν εἰρήνην* (1), κεκορεσμένοι τῶν πρώτων πολέμων. Ἐν δὲ τῇ ροῇ τῆς ἱστορίας κατὰ πᾶσαν μεταβολὴν ἐμφανίζεται καὶ τὸ Ἰνδαλμα τῆς αἰωνίας εἰρήνης.

Ἰδίᾳ ἡ θεωρία αὕτη ἄρχεται λαμβάνουσα σάρκα καὶ ὑπόστασιν μετὰ τὴν ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς πολιτείας κύρωσιν τῶν κανόνων τοῦ διεθνοῦς δικαίου, ὅποτε ὁ ὀρίζων τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν κατέστη εὐρύτερος καὶ καθολικώτερος. Καθ' ὃν αἰῶνα ἐν Γαλλίᾳ ἔλεγεν ὁ Φενελών: ἀγαπῶ ὑπὲρ ἑμαυτὸν τὴν οἰκογένειαν, ὑπὲρ τὴν οἰκογένειαν τὴν πατρίδα καὶ ὑπὲρ τὴν πατρίδα τὴν ἀνθρωπότητα, χωρὶς νὰ κατανοηθῇ, αἰῶνα πρότερον μεγαλοπράγμων βασιλεύς, Ἐρρίκος ὁ Τέταρτος, ὡς χιμαιρικὸς ἰδεολόγος μᾶλλον ἢ ὡς πρακτικὸς πολιτικός, εἶχε σκεφθῇ νὰ πραγματώσῃ τὸ σχέδιον εὐρωπαϊκῆς Συμπολιτείας.

Ἡ νέα αὕτη χριστιανικὴ Πολιτεία διηρεῖτο εἰς τέσσαρας ἴσας, κανονίζουσας τὰ κατ' αὐτὰς διὰ γενικοῦ συμβουλίου, ἐκλεγομένου ἐξ ἀπασῶν, οὐ ἀποστολὴ θὰ ἦτο ἡ παρακώλυσις πάσης συγκρούσεως καὶ ἡ διὰ τῆς εἰρήνης διευθέτησις τῶν ἐκάστοτε ἀναφουομένων μεταξὺ τῶν πολιτειῶν δυσχερειῶν. Τὸ σχέδιον ἐναπελείφθη ἐπὶ τοῦ χάρτου μόνον, κατεδείκνυτο ἐν τούτοις, ὅτι ὑπὸ τὴν ἐπίπνοϊαν τῶν νέων ἰδεῶν ἡ ἰδέα

(1) Hic vir, hic est, tibi quem promitti sæpius audis,
Augustus Cæsar, divi genus; aurea condet
sæcula qui rursus Latium, regnata per arva.
Saturno quondam (Aeneid., VI, 792, 794).

τῆς ἀνθρωπότητος καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς θετικωτάτοις πνεύμασιν ἠδύνατο νὰ κατανοηθῇ γενναιότερον καὶ καθολικώτερον.

Ὅτε νέα τις ἰδέα κατισχύει ἐν τῇ ἱστορίᾳ, συλλαμβάνεται τὸ πρῶτον ὑπὸ τῶν *ιδεολόγων*, τῶν διαβιούντων ἐν εὐρυτέρῳ χρόνῳ καὶ τόπῳ τῆς σκέψεως. Ἡ θεωρία τῆς εἰρήνης, εἰ καὶ διατυπωθεῖσα τὸ πρῶτον ὑπὸ θετικοῦ πολιτικοῦ ἀνδρός, οἷος Ἑρρίκος ὁ Τέταρτος, ὅστις δὲν ἐδίστασε νὰ θυσιάσῃ τὰς θρησκευτικὰς αὐτοῦ πεποιθήσεις εἰς τὴν πολιτικὴν ἀνάγκην (1), ἦτο καθ' ὃν χρόνον ἐκυοφορεῖτο καθαρὰ ὄνειροπολία, μηδενὸς τολμῶντος νὰ πιστεύσῃ, αὐτῶν δὲ τῶν τολμηροτάτων πνευμάτων τῆς ἐποχῆς, Βάκωνος, Πασκάλ, μόλις ὑποδεικνυόντων τὴν δυνατὴν πραγμάτωσιν.

Ἄλλ' ἡ δύναμις τῆς ἰδέας, ἡ πίστις τῶν ὀλίγων, εἶνε ἰσχυροτέρα τοῦ δισταγμοῦ τῶν πολλῶν, ἐχομένων συνήθως τοῦ καθεστῶτος, ἀποκνούστων δὲ ν' ἀτενίσωσι πρὸς τὰ δυσθεώρητα ὕψη τῆς σκέψεως. Εὐρίσκεται ἀνὴρ, τολμῶν νὰ δώσῃ σάρκα καὶ κῦρος εἰς τὴν νέαν ἰδέαν. Ἐνθουσιώδης Ἀββᾶς, διαμαρτυρηθεὶς ἐν πληθούσῃ γαλλικῇ Ἀκαδημίᾳ κατὰ τοῦ στρατιωτικοῦ μεγαλείου Λουδοβίκου τοῦ Δεκάτου Τετάρτου, ἐξωσθεὶς δ' αὐτῆς ὡς αἰρετικὸς καινοτόμος, ἔμελλε πρῶτος νὰ διαγράψῃ τὸ σχέδιον αἰωνίας εἰρήνης. Οὕτω συνέταξεν ὑπόδειγμα εὐρωπαϊκῆς Συμπολιτείας. Κατ' αὐτὸ ἐγκαινίζεται μεταξὺ τῶν ἡγεμόνων διηνεκῆς εἰρήνη. Ἐκαστον τῶν μελῶν τῆς Συμπολιτείας θέλει καταβάλλῃ κατὰ τὰ μέσα ἑαυτοῦ τὰς πρὸς ἐξασφάλισιν αὐτῆς δαπάνας· πᾶσα διένεξις πρέπει νὰ διαλύηται οὐχὶ διὰ τοῦ πολέμου, ἀλλὰ διὰ τῆς αἰρετοκρισίας, ὃ δ' ἀντιπράττων κατὰ τῆς συμμαχίας ἐκβιάζεται ὑπὸ τοῦ συνόλου. Τὰς γνώμας ταύτας διετύπωσεν ὁ Σαμπιέρος ὑπὸ τὸ στενὸν πνεῦμα τοῦ ἀνεγνωρισμένου διεθνοῦς καθεστῶτος, τοῦ ὑπὸ τῆς συνθήκης τῆς Οὐτρέχτης καθορισθέντος, ἐνῶ Ἑρρίκος ὁ Τέταρτος ὠνειροπόλει τὴν πραγμάτωσιν τῆς αἰωνίας εἰρήνης διὰ πολιτικῆς ἀναδιοργανώσεως τῆς Εὐρώπης.

Τοιαῦται εἶνε αἱ ἀρχαὶ τῆς θεωρίας τῆς αἰωνίας εἰρήνης.

Ἄλλ' ὁ δούς αὐτῇ πλήρη ἔννοιαν εἶνε ὁ Ἐμμανουὴλ Κάντιος. Ἐν ταῖς ἡμέραις ἤδη τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ὑπὸ τὸν ἦχον τῶν τηλεβόλων, δι' ὧν διεξήγετο ἀδελφοκτόνος ἀνὰ πᾶσαν τὴν Εὐρώπην

(1) Paris vaut bien une messe.

ἀγών, ὁ μοναστής τῆς Καινιξβέργης ἐκήρυττε τὸ Εὐαγγέλιον τῆς αἰωνίας εἰρήνης.

Ἰδεῶδες τῆς πολιτείας, ὡς ἀντιπροσώπου τῆς ἠθικῆς τάξεως, εἶνε ἢ εἰς ἓν πολιτικὸν σῶμα συνένωσις πάντων τῶν λαῶν καὶ ἢ ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς κοινούς νόμους συμβίωσις. Οὐδεμία ὑπάρχει μεταξὺ τῶν ἐθνῶν διάκρισις· ἅπαντα ἐπιδιώκουσι τὸν αὐτὸν σκοπὸν ὡς λογικὰ ὄντα, ὀφείλοντα νὰ συνεργάζωνται μᾶλλον ἢ ν' ἀλληλομαχῶσιν. Ἐκ τούτου συμπεραίνεται, ὅτι τὸ πρόβλημα τῶν λαῶν εἶνε ἢ σύστασις ὁμοσπόνδου πολιτείας κατὰ τι ἐκ τῶν προτέρων ὠρισμένον κοινὸν δίκαιον. Ἀπαγορεύονται αἱ κατακτήσεις, οἱ μόνιμοι στρατοί, τὰ πρὸς τὰς ἀνάγκας τῶν πολέμων συνομολογούμενα δάνεια, ἢ αὐτόβουλος ἐπέμβασις πολιτείας τινὸς εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις ἑτέρας, πᾶσα ἐν τοῖς πολέμοις χρῆσις ὀργάνων, ἀποτρεπομένων ὑπὸ τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς φιλανθρωπίας· σκοπὸς δὲ τῶν διεθνῶν συνθηκῶν πρέπει νὰ ᾔηνε ἢ εἰρήνη καὶ οὐχὶ ἢ σιωπηλὴ ἐπιφύλαξις νέου πολέμου.

Αἱ τολμηραὶ αὗται προτάσεις τοῦ φιλοσόφου κατεχλευάσθησαν ὡς χιμαιρικαί, καθ' ὃν χρόνον ἐδημοσιεύοντο καὶ μετὰ ταῦτα. Ὑφίστατο τότε ἐν πάσῃ αὐτοῦ τῇ ἐνεργείᾳ τὸ δίκαιον τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἐδημιουργεῖτο διὰ τοῦ πυρὸς καὶ τοῦ σιδήρου ἡ νέα κοινωνικὴ τάξις τῆς Εὐρώπης. Τοιαύτη δὲ θεωρία δὲν ἠδύνατο νὰ εὕρη ἀπήχησιν ἐπὶ τῶν συγχρόνων. Ἄλλ' ἦτο διαμαρτυρία κατὰ τῶν τελομένων, ἧς μετέσχον εὐγενεῖς τὸν χαρακτῆρα ἄνδρες πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης: ἐν Γαλλίᾳ ὁ Ἀββᾶς Γρηγόριος, ἐν Ἀγγλίᾳ ὁ Βένθαμ. Μετὰ τινα χρόνον ὁ Φίχτιος ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ περιόδῳ, ἀκολούθως δ' ὁ Κράουζε ἀνέπτυξε τοιοῦτον ἰδεῶδες διὰ τῆς θεωρίας τοῦ ἀνθρωπίνου Δεσμοῦ.

Ἄλλ' ἡ ἰδέα αὕτη ὀσημέραι λαμβάνει μείζονα ἀνάπτυξιν. Παρὰ τὴν ἀκόλαστον κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας συμπεριφορὰν κυβερνήσεων τινῶν, ἢ κωδικοποιήσις τοῦ διεθνοῦς δικαίου κατέστη ἀντικείμενον μελέτης ἐπιστημονικῶν συνεδρίων, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ πολιτικῶν μερίδων. Πλέον ἢ ἅπαξ αἱ τοιαῦται θεωρίαι κατίσχυσαν πρὸς στιγμὴν καὶ ἐπὶ τῶν λαῶν καὶ ἐπὶ τῶν κυβερνήσεων, ἀπετράπησαν δὲ πόλεμοι, κατ' οὐσίαν οὐδένα ἔχοντες δικαιολογητικὸν λόγον ἢ τὴν πλήρῳσιν ματαίας φιλαυτίας καὶ ἐγωιστικῶν συμφερόντων καὶ ὧν ἀποτέλεσμα θὰ ᾔητο ἢ ἐπιφύλαξις προσεχοῦς πολέμου.